

AHMED FAKİH VE ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

İskender PALA*

ÖZET

Eski Anadolu Türkçesinin gelişim seyri içinde XIII. yüzyıl şair ve yazarlarının önemli bir yeri vardır. Bir taraftan İran kaynaklı şiirlerin etkisiyle Divan edebiyatının başladığı, diğer yandan Ortaasya'dan itibaren uygulana gelen Halk şiiri özelliklerinin etkisini sürdürdüğü bu geçiş sürecinde, Selçuklu sarayında edebiyat dilinin Farsça olarak uygulanması Türkçe yazılmış eserlerin değerini bir kez daha arttırmaktadır.

Ahmed Fakih, XIII. yüzyıl Türk şiirinin önemli şairlerinden olup *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-Serîfe* adlı eseri hem dilin hem de edebiyatın gelişimi açısından Türk bilim dünyasında önemli kabul edilir. Ahmed Fakih'e ait olduğunu evvelce tespit edip bu araştırmaya konu edindiğimiz şiirler de bu bakımdan önemli görülebilir.

Anahtar Kelimeler

Ahmed Fakih, Eski Anadolu Türkçesi, Halk şiiri - Divan şiiri, sözlük, XIII. yüzyıl.

Giriş:

XIII. yüzyılda Anadolu siyasî, edebî ve kültürel yönden köklü değişikliklere sahne olmuştur. Bu dönemde Türk diliyle eserler veren ilk şairlerden biri olması dolayısıyla Ahmed Fakih (öl. 1221) dikkate değer bir şahsiyettir. Onun edebiyat dünyasında tanınan ilk eseri *Çarhnâme* adını taşır. Tasavvufî bir mahiyet arzeden 88 beyit tutarındaki bu mesnevî, ilk defa Fuad Köprülü tarafından yayımlanmış¹ ve başka araştırmacıların da ilgisini çekmiştir.² Ahmed Fakih'in ikinci eseri *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-*

* Prof. Dr., Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/i.pala@iku.edu.tr

¹ Köprülü'zade Mehmed Fuad, "Ahmed Fakih ve Çarhnâmesi", *Türk Yurdu*, IV, 1926, 289-295.

² Köprülü'nün Eğridirli Hacı Kemal'e ait *Câmiü'n-Nezâir* adlı bir nazîre mecmuasında (bk. Bayezit Umumî Ktp., No: 5782) bulup neşretmesinden sonra bu mesnevî, edebiyat ve dil sahasında çalışma yapanları yakından ilgilendirmiş ve araştırmacılar tara-

Şerîfe [Kutsal Mescidlerin Özelliklerine Dair Kitap] adını taşır. Eserin bilinen tek yazma nüshası British Museum'dadır.³

Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-Şerîfe'de şair, bir grup arkadaşıyla çıktığı hac yolculuğu esnasında ziyaret ettiği Şam, Kudüs, Mekke ve Medine ile bu şehirlerdeki kutsal yerleri anlatır.⁴ Hac dönüşü iki ay kadar ikamet ettiği Kudüs'ten pek hoşlanması dolayısıyla bu şehir hakkında kaleme aldığı övgüleri de kitabına ekleyen şair, 339 beyitlik metin kısmında aruzun “Mefâîlün Mefâîlün Feûlün” kalıbını başarıyla kullanmıştır. Kudüs medhinde kaleme alınan manzumeler ise vezin hatalarıyla dolu olup bazı yerlerde hece fazlalıkları yahut eksiklikleri de görülür. Yazımızın konusu işte bu manzumeler olacaktır.

1979 yılında, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Kitaplığındaki bir yazmanın⁵ sonunda (v. 83^b-87^b) Ahmed Fakih imzalı toplam 69 beyitlik beş ayrı manzumeye rastladık. Sayın Prof. Dr. H. Mazıoğlu'nun yayımlamış olduğu *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-Şerîfe*'nin⁶ sonundaki Kudüs övgüleriyle yer yer uygunluk, benzerlik ve ayrılıklar gösteren bu manzumelerden ilki 18, ikincisi 15, üçüncüsü 16, dördüncüsü 7 ve sonuncusu da 13 beyit tutarındadır. Özel bir isim ve başlık konulmamış olan manzumeler “Gayr” vasıta kelimesiyle birbirlerine bağlanarak alt alta sıralanmışlardır.

Bu makale 1979 yılında hazırlanmış olduğu hâlde bazı bilimsel gerekçeler yüzünden ancak çeyrek yüzyıl sonra, şimdi yayımlanabilmektedir.

İnceleme:

findan üzerinde tetkikler yapılmıştır (meselâ; Ahmed Fakih, *Çarhnâme*, haz. M. Mensuroğlu, İstanbul 1956, 98 s.).

³ British Museum, Turkish Manuscripts, Hand list, or: 9848.

⁴ Hac, zengin müslüman için farz hükmünde ise de eskiden yolculuk ve ulaşım imkânlarının kısıtlı oluşu, bu tür kutsal sayılan yerleri ziyaret etmeyi zorlaştırıyor, bunun sonucu olarak da o yerleri gidip görenler, gerek seyahat notları biçiminde, gerekse mimarî ve kültürel açıdan bu yerler hakkında kitaplar kaleme alıyorlardı. İlgiyle karşılanan ve çoğunluğu Arapça kaleme alınan bu tür eserlerin Mekke, Medine ve Kudüs üzerine yazılmış olanlarından bazıları “Fezail” üst başlığı ile kütüphanelerde yer almaktadır. (Msl. Süleymaniye Ktp., Antalya Tekelioğlu Bl. 796/1, Ayasofya Bl. 3341, Bağdatlı Vehbi Ef. Bl. 1142/1-4, 428/3, Reisülküttab Bl. 236/1 vs.).

⁵ İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Kitaplığı, nr: 246. Bu araştırmamızda size tanıtmaya çalıştığımız bu elyazma kitap, söz konusu kitaplığın 2002 yılında topyekûn depoya kaldırılması sonucunda bugün artık araştırmacıların istifadesinden uzaktır.

⁶ Hasibe Mazıoğlu, *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-Şerîfe*, Ankara 1974.

Bilim dünyasına tanıtmaya çalışacağımız söz konusu manzumeleri sayın Mazıoğlu'nun neşrettiği kitap ile karşılaştığımızda her iki metin arasında toplam olarak 28 beyit (bk. Metin I/2, 6, 7, 10, 15, 16, 18; III/2, 6, 7, 8, 13, 14, 15, 16; IV/1-7; V/3, 5, 6, 7, 9, 10) fazlalık olduğu görülecektir. Keza her iki metinde 10 beytin (bk. Metin I/8, 14; II/1, 4, 6, 14; III/1; V/1, 4, 11) tıpatıp birbirine uyduğunu, 31 beytin (bk. Metin I/1, 3, 4, 5, 9, 11, 12, 13, 17; II/2, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15; III/3, 4, 5, 9, 10, 11, 12; V/2, 8, 12, 13) de değişik şekillerde istinsah edildiğini arz etmeliyiz. Ayrıca Mazıoğlu neşrinde bulunan 10 beyit de bizdeki metinde yoktur. Üstelik değişiklik arzeden beyitlerin çoğu, edition critique kabul etmeyecek kadar birbirinden farklıdır. Öyle ki beyit sıralarının değişikliği bir yana, benzer yönün bazen bir kelime, bazen de anlam ilişkisinden ibaret kaldığı olur. Meselâ Mazıoğlu neşrinde,⁷

Aksa'yile Sahre'nün ok atımı bir yanı
Kamu girçekler canı Kuds-i mübârekdedür

diye geçen 364 numaralı beyit bizim metinde,⁸

Bir oh atımı eni ferş döşenmiş dört yanı
Evliyâlar makâmı Kuds-i mübârekdedür

şeklinde. İki beyit arasındaki benzerliğin bir küçük anlam ilişkisinden ibaret kalan örnekleri çoğaltmak mümkündür. Söz konusu benzerlik ve ayrılıklardan bizim çıkarabildiğimiz sonuca göre ise her iki metnin aynı zamanlarda ve belki aynı bölgelerde kaleme alınmadıkları söylenebilir. Nitekim sayın Mazıoğlu, imlâ özelliklerinden yola çıkarak okuyup neşrettiği metnin en geç XV. yüzyıl sonlarında yazılmış olabileceğini söylemektedir. Oysa bizim üzerinde durduğumuz yazmanın istinsah kaydında, eserin Muhammed b. Muhsin b. Hasan b. Halil b. Ömerü'l-Yemenî el-Hâşimî adlı biri tarafından 12 Rebiülâhîr 852 (15 Haziran 1448) günü öğleden sonra tamamlandığı yazılmaktadır ki konumuz olan manzumeler bu kaydın alt kısmından itibaren aynı el yazısıyla sıralanmaktadır.

Metinlerde görülen aşırı farklılıklar bize, Ahmed Fakih'in gerçekte daha da uzun olan bu manzumelerinin âdeta anonim Halk edebiyatı ürünleri niteliğine büründüklerini, yahut halk arasında yaygınlaştıklarını ve bu yüzden farklı kaynaklarda değişik şekilleriyle yer aldıklarını, hatta

⁷ Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.*, s. 44, 364. beyit.

⁸ Bkz. Metin, beyit: I/3.

menkıbeleri XVIII. yüzyıla dek yaşayan Ahmed Fakih'in XV. yüzyıl ortalarında edebî yönüyle hâlâ yaygın bir şöhrete sahip olduğunu gösterir.⁹

Söz konusu manzumeler şekil yönünden musammat kasideye benzedikleri hâlde vezin ve eda bakımından Halk edebiyatı geleneklerine bağlı görünürler. Bundan da tasavvufî bir çehreye sahip olan ve fıkıh tahsil ettiği için kendisine “fakîh” tesmiye olunan Ahmed Fakih'in, doğu milletlerinin edebiyatları yanında Türk edebiyatını da lâyıkıyla bildiği ve XIII. yüzyıl gibi edebiyatımızın Anadolu'da yeni başladığı bir dönemde, Divan edebiyatının temellerini atanlar arasında sayılması gerektiği sonucunu çıkarabiliriz. Bilindiği gibi, XIII. yüzyılda Türk dili ve edebiyatı, özellikle tasavvufî cereyanlar vasıtasıyla gelişme göstermiştir. Ahmed Fakih ise koyu bir mutasavvıftır. Orta Asya'dan destan ve türkülerıyla birlikte gelen Türklerin henüz bu edebiyat ürünlerinin canlılığını koruduğu XIII. yüzyıl Anadolu'sunda tarih ile coğrafi güzellikleri birleştirdikten sonra edebiyatlarını da birdenbire zenginleştirdikleri söylenebilir. Ahmed Fakih de Horasan'dan gelmiş bir “alp eren” olarak bir yandan Şark edebiyatlarını, diğer yandan Türk boylarının uzak hatıralarına ait halk şiirlerini iyi bilmekteydi. Selçuklu Devletinin resmî ve edebî dili Farsça olduğu için, İran edebiyatının yavaş yavaş kendini hissettirmeye başlaması üzerine Ahmed Fakih bu gelişmenin de dışında kalmayacak ve bir Divan şairi olarak edebiyat ortamında etkili olmaya başlayacaktır. Böylece bir yanda halkının Orta Asya'dan getirdiği sözlü edebiyatını iyi bilen Ahmed Fakih, aruz ile yazan ama hece geleneğinin etkisinden de uzak kalamayan bir şair olarak karşımıza çıkar. En azından, aşağıda inceleyeceğimiz şiirler bu tür bir edebiyat anlayışının ürünüdür.

Eski Anadolu Türkçesinin en eski metinlerinden kabul edilebilecek olan söz konusu şiirlerde, konunun gereği olarak Arapça ve Farsça; söyleyiş bakımından da arkaik Türkçe kelimelere sık rastlanmaktadır. Metinler harekeli olduğu için de ayrıca dil özelliklerini görmek daha kolay olmaktadır. Metin üzerinde imlâ ve dil yönünden gerek daha önce yayımlanan¹⁰ şekiller ve gerekse sayın O. Şaik Gökyay'ın bazı okuyuş ve anlam hatalarını düzeltir mahiyetteki tenkitleri¹¹ bir kısım beyitlere yeterince açıklık

⁹ Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.*, s. 12.

¹⁰ Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.*, s. 21-73.

¹¹ Orhan Şaik Gökyay, *Destursuz Bağa Girenler*, İstanbul 1982, s. 206.

getirmektedir.¹² Onun için biz şiirlerin, yine Ahmed Fakih'e ait Kudüs medhiyelerinden biri olması ihtimali üzerinde durmaktayız. Nitekim manzumelerin bütünündeki söyleyiş, üslûp ve dil benzerliği bu görüşümüze destekler mahiyettedir.

Şiirlerden birinde Fakih mahlası yerine “Nuh” adına rastlıyoruz. Zannediyoruz ki bu şiirde “Fakih” mahlasının bulunmayışı, bir müstensih hatasıdır. İkinci bir ihtimal olarak -kaynaklarda hiç rastlanmamış olmakla beraber- Ahmed Fakih'in bir adının da Nuh olması ihtimalidir. Buradan yola çıkarak Prof. Turhan Genceî'nin sunduğu bildiride iddia ettiği gibi¹³ ikinci bir Ahmed Fakih'ten de şüphe edebiliriz.¹⁴

Bu metinlerdeki dil inceliklerini, arkaik kelimeleri, imlâ hususiyetlerini vs. dilbilimle uğraşan meslektaşlarımıza bırakıp, Mazıoğlu neşrindeki yolu izleyerek, burada metnin bir sözlük ve indeksini vermekle yetineceğiz. Ancak manzumeler ve şairle ilgili bazı incelemeler yapmanın da yerinde olacağını sanıyoruz:

Manzumelerin tamamı göz önünde bulundurulduğunda Ahmed Fakih'in medhiyeleri için seçtiği mekânların toplum vicdanındaki yüksek yeri ve değeri hemen dikkat çekecektir. Kendi çağı içerisinde düşünürsek, o dönemin Müslüman toplumunda bir kişinin hac yolculuğu yapmak istemesi, hemen hemen iki-üç aylık bir zaman dilimini bu ziyaret için ayırması demektir. Bu arada hem Müslümanlarca hem de diğer semavî dinler

¹² *Kütâbu Evsâfi Mesâcidi'sh-Şerîfe*'nin neşrinden sonra sayın O. Ş. Gökyay, kitabın tenkidi hususunda makaleler yazmış (bk. O. Ş. Gökyay, “Güçlük Nerede” -seri makale-, *Türk Dili*, 289 ve 291) ve bu tür eserlerde titiz çalışmanın gerekliliğini lâıyıkıyla vurgulamıştır. Gökyay'ın ortaya koyduğu okuyuş şekilleri ve izahlar, neşredilen kitabın eksikliklerini giderecek mahiyettedir. Nitekim sayın Mazıoğlu'nun imlâyâ sadık kalmak yolunu takip ederek okuduğu, sayın Gökyay'ın da karine yoluyla değişik şekilde olması gerektiğini söylediği bir kaç kelime, bizdeki metinde münekkidi haklı çıkarılmaktadır (bk. I/14: Gökyay “ince”, Mazıoğlu nşr. “anca”, II/4: Gökyay “ider”; Mazıoğlu nşr. “andar”... gibi). Burada hemen ilâve etmek istiyoruz ki metnimizin ilk beytinin sadrını sayın Mazıoğlu “Varmaya nakeş kişi” diye okumuş, sayın Gökyay ise bunu olduğu gibi kabul etmiştir. Metnimizin yazı hususiyeti ile kelimelerdeki hareketleniş bizi “Vermeye nekes ki” şeklinde okumaya zorlamıştır. Ayrıca anlam olarak da bu ikinci şeklin daha uygun olduğuna inanıyoruz.

¹³ Turhan Genceî, “Notes on the Attribution and date of the Çarhnâme [Çarhnâme'nin tarihi ve kime ait olduğu üzerine notlar]”, *Atti del Prima Convengo Internazionale di studi sulla Turchia Preottomane e Ottomane*, 24-26 Eylül, Napoli 1974 (bilimsel bildiri metni).

¹⁴ Ayrıca bk. Orhan Şaik Gökyay, “Güçlük Nerede?”, *Türk Dili*, 289, Ankara 1975, s. 549.

mensuplarınca mukaddes kabul edilen ve o zamanlar bir İslâm şehri olması açısından önemi daha da büyüyen Kudüs, görülmeye ve övülmeye gerçekten lâyık bir şehirdir. Buranın tarihî ve medenî zenginliği bir yana, Kur'an-ı Kerim'in altı yerinde adının anılıyor olması (bk. V/5. beytin açıklaması) şairimizi oraya çekmiş ve iki ay kadar ikametine neden olmuştur. Nitekim şair, IV. manzumenin tamamında Kudüs'ü bir ibadet yurdu, fakirlerin Kâbe'si kabul ediyor ve İslâm'ın en güzel şekilde orada yaşandığına dair bilgiler sunuyor. Yine V/8. beyitte de şair, âdetâ şehrin özelliklerini ve coğrafyasını özetleyerek, oranın havası ve suyu itibarıyla yaşanacak bir yurt olduğuna dikkat çekiyor.

Manzumelerin tamamından anladığımız kadarıyla Ahmed Fakih'in hiç de küçümsenmeyecek bir şair olduğu ortadadır. O, Türklerin Halk edebiyatından Divan edebiyatına geçişlerini lâyıkıyla idrak bakımından da önemli bir şairdir. Buna rağmen şiirinin bazı bocalayışlar içinde olduğu da gözden kaçmaz. Söz gelimi V. manzumede birkaç noktayı işaretleyelim: Öncelikle bu şiirin tamamında bir kafiyeleniş hatası hemen kendini gösterir. Şairimizin mana gereği -ki bir şiir manadan ayrı düşünülemez- bazı kafiye kelimelerini ayrı şekillerde yazması (sayvan-ı, Süleymân-ı; sultânı, erzâni... gibi) yanında Allah'ın isimleri ile bir şehir adını tamlama yapması (Hannân-ı Kuds, Rahmân-ı Kuds... gibi) ve hele hele revî harfi “n (ن)” olan bir kafiye “turağı (bk. V/9^b)” kelimesiyle kafiye oluşturması (ayrıca bk. II/15^a neylesün-şerh eylesün), şiirlerinde fazlasıyla serbest davrandığını gösterir. Aynı manzumenin 6. beytinde yine bir vezin hatası yapmakta ve bir hece ziyade göstermektedir. Mamafih böyle durumlarda müstensih hatalarının da payını inkâr etmemek gerekir. Nitekim manzumelerin birçok yerinde müstensihten kaynaklanan imlâ kusurları göze çarpar. Meselâ III. manzumeyi ele alalım: 2^b'de “sorayım” kelimesi “sad (ص)” ile değil “(süreyim)” biçiminde “sin (س)” ile yazılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi erken dönem imlâsı için kabul edilebilecek olan bu yazılış biçimi, bir beyit altta (3^b) tam tersi bir yazılış örneğiyle karşımıza çıkar. Burada da “sana” kelimesi “صكا” şeklinde yazılmıştır. Oysa “sad” değil “sin” kullanılarak “صكا” şeklinde yazılması gerekirdi. 11 ve 12. beyitlerde geçen “yanı” kelimesinin birbirlerine çok yakın yerlerde olmalarına rağmen iki ayrı imlâ arzetmeleri de bizi, hattatımızın özensiz biri olduğu fikrine götürür. Çünkü 11^a'da “ياني” şeklinde yazılarak “y (ي)” ile gösterilen iyelik eki, 12^a'da “يان” şeklinde yazılıp esre (.) ile gösterilmiştir. Maamafih bu yazılış şekillerinin bile, Eski Anadolu Türkçesinin imlâ hususiyetlerini ve dilimizin geçirdiği safhaları bize göstermesi açısından önemi inkâr edilemez.

Ancak “cehennem” ile “tamu”yu bir şairin yanyana kullandığını görmek de yadırgatıcıdır (bk. II/12^a).

Ahmed Fakih'in edebî sanat açısından da pek zengin bir repertuarı olduğunu söyleyemeyiz. İlk bakışta -zorlama ile çıkarılabilen- tezat (bk. I/1, “nekes” “cömert”), telmih (bk. I/5, Musa ve I/6, Davud, V/1, Süleyman vs.), tenasüp (bk. V/2, “kadı, defter, divân ve divânın açılması”) ve iktibas (bk. IV/7^b) gibi sanatlar göze çarpmaktaysa da bunlar şiire çok özel bir çeşni katmazlar. Ancak unutmamak gerekir ki elimizdeki manzumeler Halk şiiri geleneğine yakın dururlar.

Son olarak söylemeliyiz ki şairin dinî konuları ele alışındaki lirizm, bütün hatalarının üstünde bir başarıyla dizelerine yansımaktadır. Onun tasavvufî çehresi yanında İslâmî akidelere sıkı sıkıya bağlı ve sanatını, orta seviyedeki halka yönelik “ilâ-yı kelimetu'llah” hizmetine vermiş mutekit bir şair oluşu, edebiyatımızın kuruluş devrindeki bütün tecrübesizliklerini affettirecek kadar takdire şayandır. Sade dili, akıcı üslûbu ve rahat anlatışı yanında gerçeğe uygun tasvirleri ile de dikkati çeken şair devri içinde önemini daima koruyacaktır. Unutmamalıyız ki elimizdeki manzumelerin asıl önemi, dilinin eskiliğinden gelmektedir.

Metinler:¹⁵

I

Medh-i Kuds

(7+7=14)

1. Vermeye nekes kişi iş başı cömertdedür
Kubbe-yi Sahra daşı Kuds-i mübârekdedür
2. Gir kapudan karındaş secde kılğıl indür baş
Zihî cennet yeşil taş Kuds-i mübârekdedür
3. Kudse varan âdemî cana deger bir demi
Peygamberün kademi Kuds-i mübârekdedür
4. Bir oh atımı eni ferş döşenmiş dört yanı
Evliyâlar makâmı Kuds-i mübârekdedür
5. Mûsâ ki çıkdı Tûr'a bakdı ki Kuds'i göre
Asâsı nişânesi Kuds-i mübârekdedür
6. Dâvud ki düzdi zireh içleri gireh gireh
Düzetdügi bencereh Kuds-i mübârekdedür
7. İlan ki kasd eyledi Peygamber'i urmağa

¹⁵ Metnin orijinali harekeli olduğundan çevriyazıda hareketler okuyuşa yansıtılmıştır.

- Ol çetücek bir dürtdi Kuds-i mübârekdedür
8. Nar ağacı demürden ne oddan ne kömürden
Düzmeyeler hamurdan Kuds-i mübârekdedür
9. Kuds'ün ardı (ki)¹⁶ kayadur kapısı Kible'yedür
Ol kaya kim söyledi Kuds-i mübârekdedür
10. Hamza Nebî ammüsi berkitdi gürze pası
Kalkanınun aynası Kuds-i mübârekdedür
11. Oniki (bin) mermer direk başları altun bezek
Anda eylese emek Kuds-i mübârekdedür
12. İsa bişigi-y-ile Mûsâ asâsı bile
Ol kubbe-i silsile Kuds-i mübârekdedür
13. Beyt-i Lahim kilise anda bir toğdı İsa
Irak degül ol kısa Kuds-i mübârekdedür
14. Yazuk müzd terâzüsi ince Sırat köprüsi
Sekiz uçmak kapısı Kuds-i mübârekdedür
15. Kubbe büyük degirmi kubbenün misli var mı
Sağa sola minâre Kuds-i mübârekdedür
16. Kubbenün hiç misli yok açlar olur anda tok
Kand-ile cüllesi çok Kuds-i mübârekdedür
17. İy Fakih sen medh bunı idemezsin dün günü
Âh dirîğ mahşer günü Kuds-i mübârekdedür
18. Aksa-y[ı]la Sahra dahı karşılarına Tur tağı
Enbiyâlar yatağı Kuds-i mübârekdedür

Gayr

II

(8+8=16)

1. Hem[=Her] dem şükür ol Allah'a kıldı bize inâyeti
Kereminden nasîb itdi bu mübârek ziyâreti
2. Lutf anundur kerem anun fazl anundur ihsan anun
Onsekiz bin âlem anun içi toludur rahmeti
3. Ol bir yüce Sübhân durur atâsı çok sultân durur
Kullarına erham durur virmişdür dürlü ni'meti
4. Habîbine emir kılur Mekke'den Aksâ'ya gelür
Enbiyâlar saf saf olur ider anda imâmetsi

¹⁶ Metin içerisinde kavisli araç () içinde yazılan kelime/heceler metinde yer aldığı halde vezin veya anlam gereği fazlalık olan kelime/heceleri; köşeli araç [] içinde yazılan kelime/heceler de metinde yer almadığı hâlde metin tamiri yoluyla orada bulunması ihtimali en kuvvetli olan kelime/heceyi karşılar.

5. Kimler Kuds'de namâz kılur her birisi biş yüz alur
Bir kavülde on bin alur elli bin durur gâyeti
6. Müezzinler salâ ider mü'minler Aksâ'ya gider
Pâzişâhum yardım ider saklarlar savm u salâtı
7. Evvel (ki) malikîle kılur dönüben Aksâ'ya gelür
Çün Sahra'da tamâm kılur durur ider ziyâreti
8. Yüzlerin sürer kademe tevbe kılur ben nedeme
Ol Nebî-yi mükerreme getürürler salavâtı
9. Sahre altına girürler imâme yirin görürler
Yüzlerin yire vururlar Hak'a kılurlar secdeti
10. Güruh güruh huccâc gelür mezârlara yüzün sürür
Görücegez hayrân olur ol şerîf Kubbe Sahreti
11. Hicâz kıluban döneler maksûdlarına ireler
Çün Kuds'den haber soralar ah idüp kıla hasreti
12. Cennet cehennem tamu bunda bellü yiri kamu
Bilür bunı hâs u âm(u) sâbit olmışdur âyâtı
13. Terezü Sırat kurıla halâyık anda dirile
Hazret'e hisâb virile zâhir ola mahfiyeti
14. Hak Çalab'um lutf işleye habîbine bağışlaya
Ol ki sevmezdi suçluya ta biline celâleti
15. Miskin Fakih ne eylesün fazlın nice şerh eylesün
Ol enbiyâlar kıblesin bâzişâh itmiş midhati

Gayr

III

(8+8=16)

1. Allah bizi göre durur rızkumuzu viredurur
Ne müşerref yire durur iy cânım Kuds-i mübârek
2. Diridüm nice varayın ya seni kanda göreyin
Haberün kime sorayım iy cânım Kuds-i mübârek
3. Urum'ı vü Şâm'ı geçdüm Arabistanlığa düşdüm
Şükür ki sana kavuşdum iy cânım Kuds-i mübârek
4. Hacılar-ıla kuşandum tobrak oluban döşendüm
Sanma yolunda üşendüm iy cânım Kuds-i mübârek
5. Evvel ki Harem'e (kereme) girdüm Kubbe-i Sahra'yı gördüm
Şükür maksûduma irdüm iy cânım Kuds-i mübârek
6. Appakça kubbe-i mi'râc bu sözden söyledün bir kaç
Hâcet dileyüp elün aç iy cânım Kuds-i mübârek
7. Yanında kubbe(-i) silsile duâ kıl günâhun dile
Gözümüz yaşın kim sile iy cânım Kuds-i mübârek

8. Kuds-i mübârekdür adı gönüllere virür yadı
Şekerden datludur dadı iy cânım Kuds-i mübârek
9. Rahmet yağmur gibi yağar nasîb olana ol değer
Münâcâtlar göğe ağar iy cânım Kuds-i mübârek
10. Hayâlümde geçer-idi gönlüme nâr saçar-idi
Hem gözümde uçar-ıdı iy cânım Kuds-i mübârek
11. Sağ yanı uçmak deresi bağlar bahçalar arası
Göz gerek anı göresi iy cânım Kuds-i mübârek
12. Sol yanı tamu deresi gönlüm yok varup göresi
İllâ Harem'de turası iy cânım Kuds-i mübârek
13. Edebsüzlük itmeyelüm gaflet-ile yatmayalum
Koma bizi gitmeyelüm iy cânım Kuds-i mübârek
14. Uş yola düşdüm giderem derdüme yandım giderem
Sanma usandım giderem iy cânım Kuds-i mübârek
15. Bizüm ile varanlara selâm olsun yaranlara
Var eyle di sen anlara iy cânım Kuds-i mübârek
16. Bu medhi iden biçâre olur-ısa yüzi kara
Derdine oluna deva iy cânım Kuds-i mübârek

Gayr

IV

(8+8=16)

1. Zaman geçdi iş soruldu salâdur Kuds'e gidelüm
Ölüler anda dirildi salâdur Kuds'e gidelüm
2. Sâlihler kalmadı gitdi cihânı hep fesad dutdı
Bu dünyânun işi bitdi salâdur Kuds'e gidelüm
3. Şeyâtîn fırsatın buldı gönüller kararıp öldi
Eyü dirlik kesâd oldı salâdur Kuds'e gidelüm
4. Okırlar okıyup dutmaz bu halkı gözedüp gütmez
Gönüllerde safâ bitmez salâdur Kuds'e gidelüm
5. Mahabbet dünyaya düşdi kul azdı hocadan kaçdı
Karar kılmaz gönül uçdı salâdur Kuds'e gidelüm
6. Emr-i ma'rûf bu dem kaldı bid(e)at gelüp sünnet oldı
Nasıblü nasîbin aldı salâdur Kuds'e gidelüm
7. İş[it] Nuh yolun [u] bilgil öz hâlüne nazar kılğıl
Ölüm gelmezden ön ölgil salâdur Kuds'e gidelüm

Gayr

V

(7+7=14)

1. Var bu cihân içinde hazret-i sayvân-ı Kuds

- Allah'un nazargâhı mühr-i Süleymân-ı Kuds
2. Kuds'dür yir (ü) gök bünyâdı Hak olur anda kadı
Yarınğı gün açılısar defter(-i) [ü] dîvân-ı Kuds
 3. Gökde melâyiklerün yirde halâyıklarun
Kılduğı ziyâretün serveri sultânı Kuds
 4. Kuds'dür miskin her hacı Mustafâ'nun mi'râcı
Ümmet-i Muhammed'e eyledi erzâni Kuds
 5. Mescid-i Aksa gibi cihânda yok bir dahı
Kur'an'da yâd eyledi kim anı Hannân-ı Kuds
 6. Kubbe(-i) Sahra tolu nur yanında hem tâğ-ı Tûr
Dört yanı behişt ü hûr cennet-i Rıdvân-ı Kuds
 7. Kubbe(-i) Sahre değıirmi bir dahi yok menendi
Yetmiş kez nazar eyler kim ana Rahmân-ı Kuds
 8. Allah'un nazarından derleyüp sular akar
Dört yanı çişme bınar kim âb-ı revân-ı Kuds
 9. Yitmiş iki milletün Kible'sidür Kâ'besi
Gâyib erenlerinün menzil ü turağı Kuds
 10. Kanda kim âdem ölür canları Kuds'e gelür
Cümle canlar dirneğı ol makâm-ı cânı Kuds
 11. Dünyânun âhirinde Hak Kuds'ini gizleye
Halâyıklar söyleşüp iy(e)deler kim kanı Kuds
 12. İsteyüp bulmayalar ah idüp (ağlaşalar) ağlayalar
Halâyıkun gözinden çün ola penhâni Kuds
 13. Miskinlig-ile gelgil Hak'un kudretin görgil
Ne makam(dur) Kuds'i görgil şevk-ıla hırmâmı Kuds
- Temmetü'l-kitâb bi-avni'llahi meliki'l-Vehhâb
Velev nazara fihi duâe'l-kâtibîn

G ü n ü m ü z D i l i n e Ç e v i r i :

Kudüs Övgüsü

1. Cimri kişi (hayır namına malından birşey) vermez. İşin başı cömert kişidedir (her şey cömertlikte düğümlenir). Sahra taşından (olan) kubbe de kutluk (uğurlu) Kudüs'tedir.

2. Ey kardeş! (Kubbetü's-Sahra'ya)¹⁷ kapıdan gir (ve) secde edip başımı eğ (kibirden arın). (Bak ki) kutlu Kudüs'teki o yeşil taş ne güzel cennettir. Kur'an-ı

¹⁷ Kubbetü's-Sahra, kutsal eşyaların saklandığı bir mescit olup üç semavî dinin mensupları tarafından mübarek mekân olarak bilinir. Sahre (Sahra) adı verilen ve

Kerim'de "O şehrin kapısından Allah'a şükür için secde ederek girin ki size suçlarınızı bağışlayalım." (A'raf VII/161) buyurulmaktadır.

3. Kudüs'e giden kişioglunun bir anı, (bütün bir) ömre değer. Peygamber'in ayağı (izi) kutlu Kudüs'tedir.

4. Eni, bir ok atımı (bir okun gidebileceği yer kadar genişlikte). Dört yanı da yaygı (yeşillikler) ile döşenmiş. Ermiş kişilerin mezarları kutlu Kudüs'tedir.

5. (Hz.) Musa Tur (dağın)a çıktığında baktı ki Kudüs'ü gördü. (Hatta) asasının izi (hâlâ o) kutlu Kudüs'tedir.

6. (Hz.) Davud, içleri ilmek ilmek (olan) zırh(ı) yaptı (icad etti). Onun düzenlediği pencere (de yine) kutlu Kudüs'tedir.¹⁸

7. Yılan, Peygamber'i sokmak istediğinde o kediciğin (bundan) onu haberdar etmesi (hadisesi de yine) kutlu Kudüs'tedir.¹⁹

8. Ne ateşten ne (de) kömürden (olmayan) ve hamurdan da yapılamayan o demir nar ağacı kutlu Kudüs'tedir.

9. Kudüs'ün arka kısmı kaya(lık)dır. Kapısı (ise) kibleye (yönelik)dir. Konuşan o kaya (da) kutlu Kudüs'tedir.

10. Gürze hakkını veren, Peygamber'in amcası Hamza'nın kalkanının aynası (değirmi kısmı) kutlu Kudüs'tedir.

11. (Kubbeleri ayakta tutmak için devamlı) emek sarf eden, tepeleri altınla süslü oniki mermer direk kutlu Kudüs'tedir.

12. (Hz.) İsa'nın beşiği ile (Hz.) Musa'nın asası (ve) sıra sıra kubbeler (veya Kubbe-i Silsile), kutlu Kudüs'tedir.

13. Uzak değil (de) yakın olan (Hz.) İsa'nın doğduğu o Beyt-i Lahim kilisesi kutlu Kudüs'tedir.²⁰

kutsallığına inanılan bir kaya çevresinde kurulduğu için bu adla anılır. Şimdiki binası Emevi halifesi Abdülmelik b. Mervan tarafından 691 yılında yaptırılmıştır. Kubbetü's-Sahra'nın, Hristiyanlık ve Musevilik inancında Âdem, Nuh, İbrahim, Musa, ve İsa Peygamberlerin hayatı ile örtüşen efsaneleri olup buradan cennete bir yol uzandığı var sayılır. Müslümanlar da Hz. Peygamber'in Mi'rac hadisesinde Burak'a binerken buradaki bir taşa bastığına ve taşa ayak izinin kaldığına inanırlar.

¹⁸ Davud peygamber Kudüs'te hüküm sürmüş bir sultan idi. Buna rağmen bir mucize olarak, demiri sıkığı zaman mum gibi yumuşatır ve ona şekil verip zırh yaparak geçimini sağlamış.

¹⁹ Beyitte anlatılan olay şöyle cereyan etmiştir: Peygamberimiz namaz kılarken bir yılan yanına sokulup onu sokmak istemiş. Bu sırada bir kedi gelip yılanı yakalamış ve savurup öldürmüştür. Peygamberimiz de namazı bittikten sonra o kedinin sırtını sıvazlamış. Kediyi hangi şekilde olursa olsun havaya atsanız yahut onu yüksekten bıraksanız, ayakları üstüne düştüğünü göreceksiniz. İşte halk arasında kedinin bu özelliğine, Peygamberimiz tarafından sırtının sıvazlanması olayı sebep gösterilir.

14. Günah-sevap terazisi (ile) ince(cik) olan Sırat köprüsü (ve) sekiz cennetin kapısı kutlu Kudüs'tedir.

Beyitte Kudüs'ün bir ibadet yurdu olduğuna işaret vardır.

15. Sağında solunda minare(ler olan) ve (bir) eşi (daha) bulunmayan o büyük yuvarlak kubbe kutlu Kudüs'tedir.

16. Kubbenin (hiç bir) benzeri yoktur. Şekerle dolu torbaları (o denli) çok ki açlar orada tok olur, (işte bunlar) kutlu Kudüs'tedir.

17. Ey Fakih sen bunu (bu şehri), gece ve gündüz (devamlı çalışıp çabalasan bile yeterince) övemezsin. Eyvah ki kıyamet günü kutlu Kudüs'ün de başına gelecektir (yani o zaman bütün bu güzellikler yok olacaktır).²¹

18. (Mescid-i) Aksa ve (Kubbe-i) Sahra ile karşılarında (duran) Tur dağı, (ayrıca) Peygamberlerin yatağı kutlu Kudüs'tedir.

II

1. Bize yardım etti(ği) için Allah'a her an şükür(ler) olsun ki cömertliğinden (dolayı) bize bu kutlu ziyareti nasip eyledi.

2. İyilik, cömertlik, erdem (ve) bağış (hep) O'nun (olduğu gibi), içi O'nun rahmetiyle dolu olan on sekiz bin âlem (de) O'nundur.

3. O, (öylesine) ulu bir Allah'tır (ki) bağışlaması çok bir padişahdır. Kullarına en çok acıyan O'dur (ki bu yüzden) çeşit çeşit azıklar vermiştir.

4. Sevgilisine emreder (o da) Mekke'den (Mescid-i) Aksa'ya gelir. Orada peygamberler saf saf olurlar (ve o “sevgili” olan Peygamberimiz de onlara) imamlık eder.²²

5. Kudüs'te namaz kılan kişinin her bir rekâtı beş yüz sevap alır. Bir söylentide (bu sevap) on bindir. Son haddi ise elli bindir.

6. Müezzinler (ezan ile) çağırdıklarında müminler hep (Mescid-i) Aksa'ya giderler. Allah'ın yardım etmesiyle (de) oruç ve namazı eda ederler.

7. (Kişi) önce evinde (namaz) kılar, sonra (Mescid-i) Aksa'ya gelir. (Kubbe-i) Sahre'de de ettiği ziyaret tamamlanmış olur.

²⁰ Kur'an-ı Kerim'de “(Ey Resul) Kur'an'daki Meryem kıssasını (onlara) oku. Hani o (ibadet için) ailesinden ayrılıp (Beytül-Makdis'in) doğu tarafında bir yere çekilmişti.” Meryem (XIX/16) buyurulmaktadır. İşte Beyt-i Lahim burasıdır ve Hz. İsa burada doğmuştur. Bir önceki beyitte bahsedilen beşik de buradadır.

²¹ Vezin ve kafiye gereği “medh” ile “bunı” kelimelerinin yerlerini değiştirdik. Ayrıca beytin ikinci mısraından mahşer gününün Kudüs'te kurulacağına dair bir hüküm çıkarılabilirse de kaynaklarda böyle bir bilgi yoktur.

²² Miraç gecesinde Peygamberimiz Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gelmiş ve orada bütün peygamberlerin ruhlarına imam olup onlara namaz kıldırdıktan sonra göğe yükselmiştir.

8. Yüzlerini (Peygamberimizin) ayak (izi)ne sürerler. “Ben pişmanım” (diyerek) tevbe ederler. O mükerrem (aziz, saygın) Peygamber'e salavat getirirler.²³

9. Sahre'nin altına girerler (ve) imamın yerini görürler. (Sonra da) yüzlerini yere koyarak Allah'a (şükür) secde(si) ederler.

10. Kafile kafile hacılar gelirler (ve oradaki) mezarlara (başında dua ederek) yüzlerini sürerler. O (pek) şerefli Kubbetü's-Sahre'yi gördüklerinde de hayran kalırlar.

11. Haclarını yerine getirerek dönerler (ve böylece) isteklerine kavuşurlar. (Artık her yeni gelene) Kudüs'ten haber sorarak ah edip hasretlik çekerler.

12. Cennet (ve) Cehennem'in yeri hep burada bellidir. Seçkinler de adı duyulmayanlar da (havas ve avam) bunu bilirler, (çünkü) alâmetleri belli olmuştur.

13. (Mahşer günü) terazi ve sırat (köprüsü) kurulur. O zaman bütün insanlar da dirilir. Allah'a (dünyada yaptıklarımızdan dolayı) hesap verilir (ve kulların) bütün gizlilikleri orada açığa çıkar (suçları ortaya dökülür).

14. (Umarız ki) Allah'ım(ız) lutfedip (müslümanları) sevgilisine (Hz. Muhammed'e) bağışlar. (Ancak Allah ve peygamberini) sevmeyen kişiyi de suçlar ki ululuğu ve kudret sahibi oluşu anlaşılsın.

15. (Bu) aciz (kul) Fakih ne yapsın, Allah'ın (bizzat) övgüsünü yapmış (olduğu) o nebiler kıblesi (olan Kudüs'ün) niteliklerini nasıl sayıp döksün?

III

1. Allah bizi (daima) görmektedir. Aziğımızı (kesmeden) vermektedir. Ne şerefli bir yerdedir, (ah!) ey canım kutlu Kudüs.

2. Nasıl gelip seni nasıl görsem, haberini kimlerden sorsam diyordum, ey canım kutlu Kudüs.

3. Anadolu ve Şam (Suriye)'ı geçtim ve Arabistan (toprakların)a vardım. (Bu yolculuk sonucu) şükür ki sana kavuştum, ey canım kutlu Kudüs.

4. Hacılar ile (birlikte) giyindim (ihrama girdim). Toprak (gibi) yerlerde saçıldım (yürüdüm). Sanma ki (senin) yolunda üşendim, ey canım kutlu Kudüs.

5. Evvelâ Harem'e girdim. (Ardından) Kubbe-i Sahra'yı gördüm. Şükür amaçına ulaştım, ey canım kutlu Kudüs.

6. (Peygamber'in) miraç (için çıktığı Mescid-i Aksa'nın) kubbesi bembeyaz. Böyle (yakarış dolu) sözlerinden biraz söyle. (Ey kişi! Artık) dilekte bulunup elini (Allah'a) aç ki bu canım kutlu Kudüs'tür.²⁴

²³ Bu beytin neşredilen nüshadaki nüansı daha anlamlıdır.

²⁴ Bu beyitte bir anlam düşüklüğü vardır.

7. (Ey kişi!) Yan tarafta sıra kubbelerde (ve Kubbe-i Silsile denen yerde) dua edip günahın(ın affın)ı dile. (Bu günahlı hâlimizle) gözümüzün yaşını kim silecek (ah!) ey canım kutlu Kudüs?

8. Adı “Kutlu Kudüs”tür. Gönüllere zikir veren (odur). Tadı(n) şekerden tatlıdır ey canım kutlu Kudüs.

9. (Allah'ın) Rahmeti (burada) yağmur gibi (bol bol) yağar. O, kısmeti olana isabet eder. (Sendeki) yakarışlar göklere çıkar, ey canım kutlu Kudüs.

10. Hayalimden geçiyordu, gönlüme nur saçıyordu. Hem gözümde tütüyordu, (ah!) o canım kutlu Kudüs.

11. Sağ tarafı bağlar bahçeler arasındaki cennet deresi (veya ırmakları). (Ama) onu görmek için göz (iyi ameller işlemiş olmak) gerekir, ey canım kutlu Kudüs.

12. Sol yanı cehennem deresi. Varıp (orayı) görmeye hiç gönlüm yok. İstedim, (cennet gibi olan Mescid-i Aksa'daki) bahçede oturmaktır, ey canım kutlu Kudüs.

13. (Burada bulunduğumuz müddetçe) hiç edepsizlik etmeyelim ve bilmezlikle (dalgınlıkla) yatmayalım. (Yeter ki) gitmemiz için sen bizi bırakma, ey canım kutlu Kudüs.

14. İşte yola çıktım (artık istemeye istemeye) gidiyorum, (senden ayrılığın) derdiyle yanarak gidiyorum. (Sakın) usandığım için gidiyorum sanma, ey canım kutlu Kudüs.

15. Bizim ile birlikte varanlara (seni ziyarete gelenlere) ve dostlara da selâm olsun. Var böylece selâmımızı söyle ey canım kutlu Kudüs.

16. Ey canım kutlu Kudüs! Bu övgüyü söyleyen çaresiz, (eğer bir gün) yüzü kara(lardan olacak) olursa; (inşallah) derdine deva olunur (ve senin yüzün suyu hürmetine suçları bağışlanır).

IV

1. (Ey insan: Tut ki) zaman geçti, ölümler hep dirildi ve (amellerden) hesap soruldu, (o zaman ne yapacaksın?) (Haydi hac zamanı geldi) çağrıdır, Kudüs'e gidelim (ki yarın kıyamette amelsiz olmayalım).²⁵

2. Dinin emirlerine uyan kişiler kalmadı, (hepsi) gitti. Dünyayı baştanbaşa bozgunculuk sardı. Bu dünyanın sonu geldi (sayılır), çağrıdır, (artık) Kudüs'e gidelim.

3. Şeytanlar kolaylık buldu. Gönüller kararır öldü. İyi dirlik azalır yok oldu, çağrıdır, (artık) Kudüs'e gidelim.

²⁵ Eskiden hac güzergâhına Kudüs de dahil idi.

4. Âlimler bildikleriyle amel etmezler ve bu halkı(n sonu ne olacaktır diye) hiç gözetmezler. Gönüllerde şenlik yeşermez, çağrıdır, Kudüs'e gidelim.

5. Sevgi, dünyaya yöneldi (dünya sevgisi kalpleri sardı). Kullar azdı, hoca(lar)dan kaçtı. Gönül (artık) durmaz, Kudüs hevesiyle uçtu, çağrıdır, Kudüs'e gidelim.

6. Şeriat emirlerine uyunuz demek şimdi terk edildi. Peygamber'den sonra ortaya çıkan uydurmalar gelip sünnet(miş gibi) oldu. Nasibi olanlar nasiplerini aldı. Çağrıdır, Kudüs'e gidelim.

7. Ey Nuh! (Gideceğin) yolunu bil (ve) kendi hâline (şöyle bir) bak, (iyilik adına ne yapabildin, bir düşün)!.. Ölüm gelmeden evvel öl (ki bunun için) çağrıdır, Kudüs'e gidelim.²⁶

V

1. Bu dünya içinde Kudüs gölgeliğinin önü (Kudüs'e gitmekle kazanılacak ahiret gölgeliği) var. Kudüs'ün (hâkimi ve bânisi) Süleyman Peygamber'in (oradaki) mührü (ise) Allah'ın nazargâhıdır.

2. Yerin ve göğün (en seçkin) yapı(larından biri)si Kudüs'tür. Orada tek yargılayıcı Allah'tır. (Nitekim) yarın (kıyamette) Kudüs divanının (bütün amelleri bildiren) defteri açılacak (ve insanlar karşılıklarını görecek)tir.

3. Gökte meleklerin ve yerde kulların yaptıkları ziyaretlerin en yücesi ve sultanı Kudüs (için olan)dır.

4. Acizlerin hac ibadeti, Kudüs(ü ziyaret) ile tamam olur. Hz. Muhammed'in miracı da Kudüs'ten (başlamış)tır. (İşte bu yüzden) Muhammed ümmetine Kudüs lâyük görüldü.

5. Mescid-i Aksa gibi dünyada bir tane daha yoktur. (Nitekim) Kudüs(ün de Rabbi olan) Allah Taala onu Kur'an'da da andı.²⁷

6. Kubbe-i Sahre nur ile dolu. Yanında da Tur dağı (vardır). (Bu hâliyle) Kudüs, dört yanı cennet bahçeleri ve hurilerle dolu Rıdvan cennetidir.²⁸

7. Kubbe-i Sahre yuvarlaktır ve bir eşi yoktur. (Nitekim) Allah ona (günde) yetmiş kere bakar.

²⁶ Şair, edebiyatta aşk hadisi olarak tekrarlanan “Mûtû kable en temûtû [Ölmeden önce ölünüz]” hadisini mealen iktibas etmektedir.

²⁷ Kur'an-ı Kerim'de Kudüs, Beyt-i Makdis veya Mescid-i Aksa, altı yerde isim zikredilerek geçmektedir. Bunların ilk ikisi (bk. Bakara, II/58) ve Araf , VII/161) Musa peygamber ve İsrailoğulları sebebiyle, ortadaki ikisi (bk. İsrâ, XVII/1, 7) Peygamberimizin miracı dolayısıyla; diğeri Meryem ve Hz. İsa'dan bahsedilirken (bk. Meryem, XIX/16) bir başkası da Hz. Süleyman ile (bk. Sebe, XXXIV/14) birlikte anılmıştır. Bu ayetlerin hepsinde Kudüs'ten kutsal bir yurt olarak bahsedilir.

²⁸ Rıdvan, cennetin bekçisi olan meleğin adıdır.

8. Allah'ın (bu) bakışlarından (Kudüs) terler (ve) sular(ı) akar. (İşte bu yüzden) Kudüs'ün dört bir yanında suları akan çeşme ve pınarlar vardır.

9. Kudüs, yetmiş iki (türlü) milletin kıblesi ve Kâ'besi, gayp erenlerinin de konağı ve durağıdır.

10. Nerede bir insan ölse ruhu Kudüs'e gelir. (Böylece) Kudüs, can makamı ve ruhların toplantı yeri (olur).

11. Allah Kudüs'ünü dünyanın son kısımlarında gizlemiştir (korumaktadır). Halk (ise) birbirlerine "Kudüs nerede?" diyerek söyleyip dururlar.

12. (Kudüs'ü) isterler ama bulamazlar, (buna) ah ede ede ağlarlar. Çünkü (değerini bilmeyen) halkın gözünden Kudüs gizlenmiştir.

13. Acizlik (tevazu) ile gel (ve) Allah'ın kudretine bak ki Kudüs ne (kadar kutsal bir) yerdir. (O kutsallıktan dolayı da ne kadar büyük bir) şevkle (insanların orada) harman (oluşlar)ını gör.

Sözlük ve Kelime İndeksi

- A
- âb (f) : su V/8b
- aç : aç
-lar: I/16a
- aç- : açmak III/6b
-ılısar V/2b
- ad : ad, isim
-ı III/8a
- âdem (a) : insan, kişiöğlü V/10a
-î I/3a
- ağ- : ağmak, çıkmak, yükselmek
III/9b
- ağaç : ağaç
-(c)r: I/8a
- ağla- : ağlamak
-şalar (-yalar): V/12a
- ah : ah, eyvah I/17b, II/11b, V/12a
- âhir : son, uç
-inde: V/11a
- ak- : akmak
-ar: V/8a
- Aksâ (a) : Kudüs'teki ünlü Mescid-i Aksa. Hz. Süleyman tarafından yaptırıldığı rivayet edilir.
-a: II/4a, II/6a, II/7a
-/y) ile: I/18a
- al- : almak
-dr: IV/6b
- âlem (a) : evren, kâinat II/2b
- Allah (a) : Allah III/1a
-a: II/1a
un: V/1b, V/8a
- alt : alt
-ma: II/9a
- altun : altın I/11a
- al- : almak
-ur: II/5a
- âm (a) : avam, halk, sıradan kişiler
II/12b
- ammü (a) : amca
-si: I/10a
- ana : ona V/7b
- anda : orada, onda I/11b, I/13a, I/16a, II/4b, II/13a, IV/1b, V/2a
- anı : onu III/11b, V/5b
- anlar : onlar
-a: =III/15b
- anun : onun II/2a(2), II/2b
-dur: II/2a(2)
- appakca : bembeyaz, ayan beyan
III/6a
- Arabistanlık : Arap ülkesi, Arap memleketleri, Arabistan
-(ğ)a: III/3a
- ara : ara
-sı: III/11a
- ard : art, arka
-ı: I/9a
- asa (a) : asa, değnek, baston
-sı: I/5b, I/12a
- ata (a) : bağış, ihsan
-sı: II/3a
- atım (at-'tan) : atım, (adım)
-ı: I/4a
- âyât (a) : alametler, belirtiler, ayetler
-ı: II/12b
- ayna (kalkan için) : yuvarlak kısım, değirmi ve mukavves bölüm
-sı: I/10b
- az- : azmak
-dr: IV/5a
- B
- bağ : bağ
-lar: III/11a
- bağışla- : bağışlamak
-ya: II/14a
- bahça : bahçe
-lar: III/11a
- bak- : bakmak
-dr: I/5a
- baş : baş I/2a
-ı: I/1a
-ları: I/11a
- Bâzişâh (f) : padişah, sultan, hükümdar, (bu mısırada) Allah II/15b
- behişt : cennet V/6b
- bellü : belli II/12a
- ben : ben (I. teklik şahıs zamiri) II/8a

bencereh (f) : pencere: I/6b
berkit- : berkitmek: hakkını vermek,
sağlamlaştırmak
-di: I/10
Beyt-i Lahim (Beytü'l-lahm) (a) :
Kudüs'ün güneyinde bir dağ
üzerinde Hz. İsa'nın doğduğu
yere yapılmış olan mabet I/13a
bezek : süs I/11a
bınar : pınar V/8b
biçâre (f) : biçare, zavallı, düşkün,
çaresiz III/16a
bid(e)at (a) : Peygamber'in
sünnetinden sonra ortaya çıkan
uydurma söz ve davranışlar ile
hurafeler IV/6a
bile : birlikte I/12a
bil (bil-'ten) : bil, öğren IV/7a
-ine: II/14b
-ür: II/12b
bir : bir (sayı) I/3a, I/4a, II/3a, II/5b,
V/5a, V/7a
-isi: II/5a
birkaç : birkaç III/6a
bişik : beşik
-(g)i [yile]: I/12a
Biş : beş
-yüz: II/5a
bit- : bitmek; tükenmek
-di: IV/2b
bit- : bitmek, yeşermek
-mez: IV/4b
biz : biz (zamir)
-e: II/1a
-i: III/1a, III/13b
-üm: III/15a
bu : bu (işaret sıfatı) II/19b, III/6a,
III/16a, IV/2b, IV/4a, IV/6a,
V/1a
bul- : bulmak
-dı: IV/3a
-mayalar: V/12a
bunda : bunda, burada II/12a
bünyâd (f) : yapı
-ı: V/2a
büyük : büyük I/15a

C
can (f) : can
-(a): I/3a
-ı: V/10b
-lar: V/10b
-ları: V/10a
-um: III/1b
cehennem (a) : cehennem, tamu
II/12a
celâlet (a) : büyüklük, ululuk
-i: II/14b
cennet (a) : cennet, uçmak I/2b,
II/12a, V/6b
çişme (f) : çeşme V/8b
cihân (f) : dünya V/1a
-da: V/5a
-ı: IV/2a
cömert (f) : (civân-merd'den) eliaçık,
cömert, kerem sahibi I/1a
cülle (a) : hurma yaprağından
dokunmuş torba ve kese
-si: I/16b
cümle (a) : bütün, kamu V/10b

Ç
Çalab : Allah
-um: II/14a
çetücek : kedicik I/7b
çık- : çıkmak
-dı: I/5a
çok : çok I/16b, II/3a
çün (f) : ne zaman ki, böylece II/7b,
II/11b
çün (f) : çünkü V/12b

D
dad : tat
-ı: III/8b
dahi : dahi, daha I/18a, V/5a, V/7a
daş : taş
-ı: I/1b
datlu : tatlı
-dur: III/8b
Davud : Davud peygamber I/6a
defter (a) : defter V/2b
degül : değil I/13b

değ- : değmek
 -er: III/9a
 -ir: I/3a
 değirmi : yuvarlak I/15a, V/7a
 dem (f) : an, zaman II/1a, IV/6a
 -i: I/3a
 demür : demir
 -den: I/8a
 derd (f) : dert
 -ine: III/16b
 -üne: III/14a
 dere : dere
 -si: III/11a, III/12a
 derle- : terlemek
 yüp: V/8a
 deva (a) : deva, çare, ilaç III/16b
 di (di-'ten) : de, söyle III/15b
 -r: III/2a
 dile (dile-'ten) : dile, iste III/7a
 -yüp: III/6b
 direk : direk sütun I/11a
 dirîğ : yazık, eyvah I/17b
 diril- : dirilmek
 -e: II/13a
 -di: IV/1b
 dirlik : yaşama, geçinme IV/3b
 dirnek : dernek, toplantı (yeri)
 -(ğ)i: V/10b
 dîvân (a) : büyük meclis, huzur V/2b
 dön- : dönmek
 -eler: II/11a
 -üben: II/7a
 dört : dört (sayı) I/4a, V/6b, V/8b
 döşen- : döşenmek, serilmek,
 yayılmak
 -düm: III/4a
 -miş: I/4a
 dua (a) : dua, yakarış III/7a
 dut- : tutmak
 -dı: IV/2a
 -maz: IV/4a
 dün : gece I/17
 dünya : dünya
 -nun: IV/2b, V/11a
 -ya: IV/5a

dürlü : türlü, çeşit çeşit II/3b
 dürt- : dürtmek
 -di: I/7b
 -durur : (bildirme eki) -dır, -dir
 II/3a(2), II/3b, II/7b, III/1a(2),
 III/1b
 -dühr: II/5b
 düş- : düşmek
 -di: IV/5a
 -düm: III/3a, III/14a
 düz- : düzmek, yapmak, düzenlemek
 -di: I/6a
 -etdüğü: I/6b
 -meyeler: I/8b

E

edeb (a) : edep, terbiye
 -süzlik: III/13a
 elli bin : elli bin II/5b
 el : el
 -ün: III/6b
 emek : emek, zahmet, yorgunluk
 I/11b
 emir (emr) (a) : emir, buyruk II/4a
 -i ma'rûf: IV/6a
 enbiyâ (a) : nebiler, peygamberler
 -lar: I/18b, II/4b, II/15b
 en : en
 -i: I/4a
 eren : ermiş, veli
 -lerinün: V/9b
 erham (a) : pek çok merhametli, çok
 acıyıcı II/3b
 erzânî (f) : layık, uygun, uygunluk,
 lâıık görölme V/4b
 evliyâ (a) : veliler, ermişler
 -lar: I/4b
 evvel (a) : önce II/7a, III/5a
 eyle : öyle III/15b
 eyle- : etmek, eylemek
 -di: I/7a, V/4b
 -se: I/11b
 -sin: II/15a
 eyü : iyi IV/3b

- F
- Fakih (a) : Ahmed Fakih, fıkıh âlimi
I/17a, II/15a
- fazl (a) : üstünlük, fazilet, erdem
II/2a
-ın: II/15a
- ferş (f) : örtü, yaygı I/4a
- fesed (a) : fesâd; fesat, bozgunculuk
IV/2a
- fursat (a) : fırsat
-ın: IV/3a
- G
- gaflet (a) : gaflet, dikkatsizlik,
dalgınlık, bilmezlik III/13a
- gâyet (a) : son
-i: II/5b
- gâyb (a) : gayb âlemi V/9b
- geç- : geçmek
-di: IV/1a
-düm: III/3a
-er: III/10a
- gel- : gelmek
-gil: V/13a
-mezden: IV/7b
-üp: IV/6a
-ür: II/4a, II/7a, II/10a, V/10a
- gerek : gerek, lazım III/11b
- getür- : getirmek
-ürler: II/8b
- gibi : gibi III/9a, V/5a
- git- : gitmek
-(d) elüm: IV/1a, IV/1b-7b
-(d) er: II/6a
-(d) erem: IV/14a(2), III/14b
- gir : (gir-'ten emir) gir I/2a
-düm: III/5a
- gireh (f) : ilmek, düğüm, büklüm,
giriş I/6a(2)
-ürler: II/9a
- git- : gitmek
-di: IV/2a
-meyelüm: III/13b
-mez: IV/4a
- gizle- : gizlemek
-ye: V/11a
- gök : gök, gökyüzü V/2a
-(ğ)e: III/9b
-de: V/3a
- gönül : gönül IV/5b
-ü: III/12a
-üme: III/10a
-ler: IV/3a
-lerde: IV/4b
-lere: III/8a
- gör: (gör-'ten emir) gör, bak V/13b
-düm: III/5a
-e: I/5a, III/1a
-esi: III/11b, III/12a
-eyin: III/2a
-gil: V/13a
-ücegez: II/10b
-ürler: II/9a
- gözet- : gözetmek, gözetlemek
-(d)üp: IV/4a
göz göz: III/11b
-inden: V/12b
-ümde: III/10b
-ümüz: III/7b
- gün : gündüz I/17a, V/2b
- günah (a) : günah, suç
-un: III/7a
- gürûh (f) : sürü, bölük II/10a(2)
- gürz (f) : gürz
-e: I/10
- H
- haber (a) : haber II/11b
-ün: III/2b
- habîb (a) : sevgili
-ine: II/4a, II/14a
- hâcet (a) : hacet, ihtiyaç dilek III/6b
- hac (a) : hac, Kabe'yi ziyaret
-ı: V/4a
-ılarıyla: III/4a
- Hak (a) : Allah II/14a, V/2a, V/11a
-a: II/9b
-un: V/13a
- halâyık (a) : yaratılmışlar II/13a
-lar: V/11b
-larun: V/3a

-un: V/12b
 halk (a) : yaratılmış kişiler, insan, cemaat, gürüh, halk
 -ı: IV/4a
 hâl (a) : hal, durum
 -üne: IV/7a
 hamur (a) : hamur
 -dan: I/8b
 Hamza (a) : Hz. Hamza, Peygamber'in amcası I/10a
 Hannân (a) : Çok acıyan, Allah
 -ı: V/5b
 hâs (a) : seçkin kişiler II/12b
 hasret (a) : hasret
 -i: II/11b
 hayâl (a) : hayal
 -ümden: III/10a
 hayrân (a) : hayran, kendinden geçmiş II/10b
 hazret (a) : bir saygı kelimesi
 -i: V/1a
 -e: II/13b
 hem : hem III/10b, V/6a
 hep : hep, hepsi IV/2a
 her : her II/1a, II/5a
 Harem (Haram) (a) : Mescid-i Harem
 -de: III/12b
 -e: III/5a
 hırmân (a) : harman, yığılma; mahrum olma, mahrumiyet
 -ı: V/13b
 hicaz (a) : hac yöresi (burada hac ibadeti) II/10b
 hisâb (a) : hesap, karşılık II/13b
 hoca (f) : hoca
 -dan: IV/5a
 huccâc (a) : hacılar II/10a
 hûr (a) : huri, cennette hizmet edecek olan kızlar V/6b

I-İ

ile (-ıla, -y-ıla) : ile I/18a, III/4a, V/13b
 ılan : yılan I/7a
 irak : uzak I/13b
 isa (-isa, ise) : ise III/16a

iç : iç
 -i: II/2b
 -inde: V/1a
 -leri: I/6a
 i- imek:
 -di: III/10a(2), III/10b
 -düm: III/2a
 ihsân (a) : iyilik, bağış II/2a
 ile : ile I/16b, III/13a, III/15a, V/13a
 illâ (a) : ancak, illa III/12b
 imâm (a) : imam, imâmet, imamlık II/9a
 imâmet (a) : imamlık
 -i: II/4b
 inâyet (a) : yardım
 -i: II/1a
 ince : ince I/14a
 indür : (indir-'ten emir) indir I/2a
 ir- : erişmek, ulaşmak
 -eler: I/11a
 -düm: III/5b
 İsa : Hz. İsa, Rûhullah I/12a, I/13a
 iste- : istemek
 -yüp: V/12a
 iş : iş, amel V/1a, IV/1a
 -i: IV/2b
 işle- : işlemek; yapmak
 -ye: II/14a
 it- : etmek, yapmak, işlemek
 -di: II/1b
 -(d) er: II/4b, II/6a, II/6b, II/7b
 -(d) emezsin: I/17a
 -meyelüm: III/13a
 -miş: II/15b
 -(d) üp: II/11b, V/12a
 iy : ey I/17a, III/1b-16b
 iyt- (eyt-) : söylemek
 -(d) eler: V/11b
 -(d) en: III/16a

K

Kâ'be (a) : Müslümanlarca kutsal kabul edilen Beytullah
 -si: V/9a
 kaç- : kaçmak
 -dı: IV/5a

- kadem (a) : ayak II/8a
-i: I/3b
kal- : kalmak
-dı: IV/6a
kalkan : kalkan
-ının: I/10b
kal- : kalmak
-madı: IV/2a
kadı (a) : kadı, hakim V/2a
kamu : hep, bütün II/12a
kand (a) : şeker, bitki şekeri I/16b
kanda : nerede III/2a, V/10a
kanı : hani, nerede (soru) V/11b
kapu : kapı
-dan: I/2a
-sı: I/9a, I/14b
kara : siyah, kara III/16a
karar kıl- : durmak, eğleşmek
-maz: IV/5b
karar- : kararmak
-ıp: IV/3a
karındaş : kardeş I/2a
karşı : karşı
-lar(i)na: I/18a
kasd eyle- : niyetlenmek
-di: I/7a
kavuş- : kavuşmak
-dum: III/3b
kavül (a) : kavi, söz; rivayet, söylenti
-de: II/5b
kaya : kaya I/9b
-dur: I/9a
kerem (a) : cömertlik, bağış II/2a
-inden: II/1b
kesâd (a) : sürümsüzlük, kıtlık IV/3b
kez : kere, defa V/7b
kible (a) : Kâbe yönü, namazda yönelmek gereken yön
-sidür: V/9a
-si(n): II/15b
-yedür: I/9a
kıl : (kıl-'tan emir) yap III/7a
-a: II/11b
-dı: II/1a
-duğı: V/3b
-gıl: I/2a
-uben: II/11a
-ur: II/4a, II/5a, II/7a, II/7b, II/8a
-urlar: II/9b
kısa : kısa I/13b
ki : (bağlayıcı) ki I/5a, I/6a, I/7a, I/7b, I/13a, II/14b, III/3b, III/5a
kilise (f) : Hristiyanların ibadet yeri I/13a
kim : (bağlayıcı) ki I/9b, V/5b, V/7b, V/8b, V/10a, V/11b
kim : (soru zamiri) kim III/7b
-e: III/2b
-ler: II/5a
kişi : kişi, insan I/1a
ko- : (koymak) bırakmak, koymak
-ma: III/13b
kömür : kömür
-den: I/8a
kubbe (a) : kubbe I/12b, I/15a, III/7a
-i Sahre: I/1b, II/10b, III/5a, II/6a, V/7a
-nün: I/15a, I/16a
-yi: III/6a
kudret (a) : kuvvet, iktidar, Allah yapısı, güç, Allah'ın ezeli gücü
-in: V/13a
Kuds (a) : Kudüs I/1b-18b, III/1b-16b, III/8a, V/1a, V/1b-13b
-de: II/5a
-den: II/11b
-dür: V/2a, V/4a
-e: I/3a, IV/1a, IV/1b-7b, V/10a
-i: I/5a, V/13b
-ini: V/11a
-ün: I/9a
kul : kul IV/5a
-larına: II/3b
Kur'an (a) : Kur'an-ı Kerim, Mushaf-ı Şerif, Peygamberimize nazil olan, sıra bakımından dördüncü semavi kitap
-da: V/5b
kurul- : kurulmak
-a: II/13a
kuşan- : kuşanmak, giyinmek

- dum: III/4a
- L
- lutf (a) : iyilik II/14a, II/2a
- M
- mahabbet (a) : muhabbet, sevgi, dostluk IV/5a
- mahfiyyet (a) : gizlilik
-i: II/13b
- maşher (a) : kıyamet I/17b
- makâm (a) : yer V/10b
-r: I/4b
-dur: V/13b
- maksûd (a) : emel, amaç
-larına: II/11a
-uma: III/5b
- malik (a) : sahip (burada malikane, sahip olunan yer)
-i(y)le: II/7a
- medh (a) : medih, övme, övgü I/17a
-i: III/16a
- Mekke (a) : Kâbe'nin bulunduğu şehir, Mekke
-den: II/4a
- melâyik (a) : (melâik'ten) melekler
-lerün: V/3a
- menend (f) : benzer, eş
-i: V/7a
- menzil (a) : konak, menzil V/9b
- mermer : mermer I/11a
- Mescid-i Aksa (a) : Kudüs'te bulunan kutsal mabed V/5a
- mezar (a) : kabir, mezar
-lara: II/10a
- midhat (a) : övme
-i: II/15b
- millet (a) : millet, ulus
-ün: V/9a
- minare (a) : minare I/15b
- mi'râc (a) : Hz. Peygamber'in göğe yükselmesi III/6a
-r: V/4a
- miskin (a) : aciz, zavallı, fakir II/15a
-ler: V/4a
-lik (g): V/13a
- misl (a) : misâl, benzer, eş
-i: I/15a, I/16a
- Musa (a) : Hz. Musa, Kelîmullah I/5a, I/12a
- Mustafâ (a) : Hz. Peygamber'in lakabı
-nun: V/4a
- mübârek (a) : kutlu, mukaddes, uğurlu II/1b, III/1b-16b
-dedür: I/1b-18.
-dür: III/8a
- müezzin (a) : ezan okuyan
-ler: II/6a
- mühr (a) : mühür V/1b
- mükerrem (a) : muhterem, aziz, saygıdeğer, ululandırılmış
-e: II/8b
- mümin (a) : inanan, iman eden, müslüman
-ler: II/6a
- münâcât (a) : yakarış, yalvarış III/9b
- müşerref (a) : şerefli, kutlu, mübârek III/1b
- müzd (f) : karşılık, ceza I/14a
- N
- namâz (a) : namaz II/5a
- nar (f) : nar I/8a
- nasîb (a) : nasip, kısmet II/1b
-in: IV/6b
-lü: IV/6b
- nazar eyle- : Nazar etmek, bakmak
-r: V/7b
- nazar kıl- : Nazar etmek, bakmak
-gıl: IV/7a
- nazargâh (a, f) : bakılan yer, seyredilen yer
-r: I/1b
ından: V/8a
- ne : ne III/1b, V/13b
- ne....ne : ne....ne (edat) I/8a
- nebi (a) : peygamber (Burada Hz. Muhammed) I/10a, II/8b
- nekes (f) : hasis, cimri I/1a
- nice : nasıl, ne şekilde II/15a, III/2a
- ni'met (a) : nimet, azık, iyilik
-i: II/3b
- nişâne (f) : nişan, iz, alamet, belirti

-si: I/5b
 Nuh (a) : Nuh (isim) IV/7a
 nur (a) : nur, ışık, parlaklık III/10a, V/6a

O
 od : ateş
 -dan: I/8a
 oh : ok I/4a
 okı- : Okumak
 -yup: IV/4a
 -rlar (Okuyanlar, bilgili kişiler): IV/4a
 ol : o I/7b, I/9b, I/12, I/13b, II/1a, II/3a, II/8b, II/10, II/14b, II/15b, III/9a, V/10b
 -a: II/13b, V/12b
 -dı: IV/3b, IV/6a
 -mışdur: II/12b
 -sun: III/15a
 -uban: III/4a
 -una: III/16b
 -ur: I/16a, II/4b, II/5b, II/10b, III/16a, V/2a
 on bin : on bin II/5b
 on iki : on iki I/11a
 on sekiz bin : on sekiz bin II/2b

Ö
 öl- : ölmek
 -dı: IV/3a
 -gil: IV/7b
 ür: V/10a
 ölü : ölü
 -ler: IV/1b
 ölüm : ölüm IV/7b
 ön : önce IV/7b
 öz : kendi IV/7a

P
 pay : pay, hisse, hak
 -ı: I/10a
 pâzişâh (f) : padişah
 -um: II/6a
 penhânî (f) : gizlilik V/12b
 peygamber (f): Peygamber, Allah'ın elçisi
 -i: I/7a

-ün: I/3b

R
 Rahman (a) : acıyan, merhamet eden Allah V/7b
 rahmet (a) : yargılama, esirgeme, acıma III/9a
 -i: II/2b
 revân (f) : akan, akıcı, giden, yürüyen V/8b
 Rıdvan (a) : cennetin kapıcısı ve muhâfızı olan büyük melek V/6b
 rızık (a) : rızık, insanın her türlü ihtiyacı
 -umuz: III/1a

S
 sâbit (a) : sâbit, tesbit edilmiş II/12b
 saç- : saçmak; dağıtmak
 -a: III/10a
 saf saf : sıra sıra, saf saf, dizi dizi II/4b
 safâ (a) : gönül şenliği, eğlence IV/4b
 sağ : sağ (yön) III/11a
 -a: I/15b
 Sahra (a) : Kudüs'te bulunan kutsal kaya I/18a, II/9a
 -de: II/7b
 sakla- : saklamak, korumak, tutmak
 -rlar: II/6b
 salâ (a) : namaz çağrısı II/6a
 -dur: IV/1a, IV/1b-7b
 salât (a) : namaz
 -ı: II/6b
 salavât (a) : Hz. Peygamber'e dua ve övgüde bulunmak, salavât
 -ı: II/8b
 sâlih (a) : iyi, salâhiyetli, dinin emirlerine uyan
 -ler: IV/2a
 san- : sanmak, zannetmek
 -ma: III/4b, III/14b
 savm (a) : oruç II/6b
 sayvân (f) : sâyebân, gölgelik V/1a
 secde (a) : secde I/2a
 -ti: II/9b

sekiz : sekiz I/14b
 selâm (a) : selam III/15a
 sen : sen (zamir) I/17a, III/15b
 -e (sana): III/3b
 -i: III/2a
 server (f) : ulu, yüce, başkan
 -i: V/3b
 sev- : sevmek
 -mezdi: II/14b
 Sırat (a) : Cennete gidebilmek için
 geçilmesi gereken kıldan ince ve
 kılıçtan keskin köprü II/13a
 sil- : silmek
 -e: III/17b
 silsile (a) : silsile, ard arda dizi,
 zincirleme I/12b, III/7a
 sol : sol III/12a
 -a: I/15b
 sor- : sormak
 -alar: II/11b
 -yım: III/2b
 -uldu: IV/1a
 söyle- : söylemek
 -di: I/9b
 -dün: III/6a
 -şüp: V/11b
 söz : söz
 -den: III/6a
 suçla- : suçlamak
 -ya: III/14b
 su : su
 -lar: V/8a
 sultân (a) : sultan, padişah II/3a
 -ı: V/3b
 Sübhân (a) : Her çeşit arıza ve beşeri
 özelliklerden uzak ve münezzeh
 olan Allah Taala II/3a
 Süleyman (a) : Hz. Süleyman
 -ı: V/1b
 sünnet (a) : Peygamberimizin din ile
 alakalı sözleri ve işleri ki ümmeti
 tarafından tatbik olunur IV/6a
 sür- : sürmek
 -er: II/8a
 ür: II/10a

Ş

şâzı (şâd-ı) : sevinç, mutluluk III/8a
 Şam (a) : Şam (Suriye toprakları)
 -ı: III/3a
 şeker (f) : şeker
 -den: III/8b
 şerh (a) : açıklama, anlatma II/15a
 şerîf (a) : şerefli, görklü II/10b
 şevk (a) : aşırı istekten doğan sevinç,
 neşe ve özleyiş
 -ıla: V/13b
 şeyâtîn (a) : şeytanlar IV/3a
 şükür (a) : şükür, minnetdarlık
 bildirmek II/1a, III/3b, III/5b

T

ta : ta ki, dek, değin II/14b
 tağ : dağ V/6a
 tamu : cehennem II/12a, III/12a
 taş : taş I/2b
 temâm (a) : tamâm II/7b
 terezü (f) : terâzi II/13a
 -si: I/14a
 tevbe (a) : tevbe, pişmanlık dileme
 II/8a
 toprak : toprak III/4a
 toğ- : doğmak
 -dı: I/13a
 tok : tok I/16a
 tolu : dolu V/6a
 -dur: II/2b
 Tur (a) : Tur dağı I/18a, V/6a
 -a: I/5a
 tur- : durmak
 -ası: III/12b
 -ağı: V/9b

U

u : ve II/6b, II/12b
 uç- : uçmak
 -ar: III/10b
 -dı: IV/5b
 uçmak : Cennet I/14b, III/11a
 -ur: urmak, vurmak:
 -mağa: I/7a
 Urum : Rum, Anadolu ülkesi

-i: III/3a
 usan- : usanmak, bıkmak
 -dum: III/14b
 uş : işte III/14a

Ü

ü : ve V/6b
 ümmet (a) : ümmet, bir peygambere
 bağlanan millet, taife V/4b
 üşen- : üşenmek
 -düm: III/4b

V

var : var I/15a, III/15b, V/1a
 var- : varmak, gitmek
 -an: I/3a
 -anlara: III/15a
 -ayın: III/2a
 -up: III/12a

ver- : vermek
 -meye: I/1a
 vir- : vermek
 -e: III/1a
 -ile: II/12b
 -mişdür: II/3b
 -ür: III/8a
 vur- : sürmek, vurmak
 -urlar: II/9b

Y

ya : ya (şaşkınlık edatı) III/2a
 yâd eyle- : hatırlamak, ismi geçmek,
 söylemek
 -di: V/5b
 yağ- : yağmak
 -ar: III/9a
 yağmur : yağmur III/9a
 yan- : yanmak
 -dum: III/14a
 yan : taraf, cihet, yan, yön
 -i: I/4a

“AN ANALYTICAL WORK ON AKHMED FAKIKH AND HIS POEMS”

Abstract

The 13th Century authors and poets have an important role in the development of the Old Anatolian Turkish. In this transition period -during which the period of Divan Literature started under the influence of the poems that originated from Persia on the one hand and the influence of the folk poetry which was being applied since Middle Asian on the other- the usage of Persian as the language of the Seljukian Palace once more increased the value of the works of art written in Turkish.

Kitâbu Evsâfi Mesâcidi'ş-Şerîfe written by Ahmed Fakih, one of the important poets of the 13th Century, is valued as important by the critics of the Turkish scientific world, regarding the development of both language and literature. In the line with this reason, the poems belong to Ahmed Fakih can be seen as important works.

Keywords

Ahmed Fakih, Old Anatolian Turkish, Folk Poetry – Divan Poetry, Dictionary, 13th Century.

